

Романов Леонід

*науковий співробітник
лабораторії технологій професійного навчання
Інституту професійно-технічної освіти
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ*

ОСОБИСТІСНО-РОЗВИВАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

Анотація. У статті обґрунтовано важливість особистісно-розвивального контролю в навчанні, який спрямований на структуру діяльності самого учня, ґрунтується на його увазі до власних способів діяльності і за своєю сутністю є самоконтролем. Визначено й охарактеризовано такі чинники особистісно-розвивального контролю: спільне розроблення педагогами та учнями системи контролю, систематичне консультування учнів, залучення учнів до перевірки робіт, обговорення й аналіз результатів навчання в навчальній групі.

Ключові слова: контроль, педагог, учень, результативність.

Аннотация. В статье обоснована важность личностно-развивающего контроля в обучении, который направлен на структуру деятельности самого учащегося, основывается на его внимании к собственным способам деятельности и по своей сути является самоконтролем. Определены и охарактеризованы такие факторы личностно-развивающего контроля: совместная разработка педагогами и учащимися системы контроля, систематическое консультирование учащихся, привлечение учащихся к проверке работ, обсуждение и анализ результатов обучения в учебной группе.

Ключевые слова: контроль, педагог, ученик, результативность.

Abstract. The article proves the importance of personal development control training, which aims to structure the activities of the student, based on his attention to his own ways of activity and is inherently self-control. Defined and characterized by such factors personal-development control: joint development of students and teachers monitoring system, systematic counseling of students, encourage students to check work, discussion and analysis of learning outcomes in the study group.

Keywords: econtrol, teacher, student, effectiveness.

Постановка проблеми. Важливою складовою діяльності педагога є розроблення системи контролю та коригування у межах викладання окремої теми, модуля чи курсу загалом. Встановлення викладачами зворотного зв'язку про перебіг і результати навчання, що втілюється у функції контролю, є запорукою якісного управління навчанням у професійно-технічній освіті. Контроль дає змогу визначити не лише досягнення тих, хто навчається, а й виявити причини невдач і помилок. Результати контролю можуть бути покладені як у майбутні дії самого учня щодо вдосконалення вивчення матеріалу курсу, так і педагога щодо поліпшення процесу викладання та контролю знань. Оперативний зворотний зв'язок полегшує коригування діяльності педагогів і учнів та сприяє своєчасному вжиттю заходів, які надають педагогічній взаємодії необхідної гнучкості. Отже, існує потреба у вивченні умов підвищення ефективності контролю навчальної діяльності майбутніх кваліфікованих робітників, серед яких важливе місце належить інформаційно-комунікаційним технологіям (ІКТ).

Аналіз останніх досліджень. Проблема сучасного контролю у професійній підготовці майбутніх фахівців присвячені роботи М. В. Артюшиної, Є. В. Заїки, В. М. Манька, Ю. О. Матвієнко, М. І. Радченко, Л. В. Янчарської та ін. Узагальнюючи результати останніх досліджень, можна визначити такі основні напрями в розгляді цієї проблеми: розвиток нетрадиційних форм контролю, його технологізація, зокрема застосування ІКТ, індивідуалізація та диференціація контролю, формування в тих, хто навчається, вмінь самоконтролю. Разом з цим питання вивчення контролю в контексті розвитку особистості учня, з позицій самоуправління та спільної діяльності потребують спеціальних досліджень.

Мета статті – визначити та охарактеризувати чинники особистісно-
Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

розвивального контролю навчальної діяльності учнів.

Контроль забезпечує зворотний зв'язок, повідомляє про відповідність отриманих результатів навчання поставленим цілям. За результатами контролю має здійснюватися їхнє коригування, яке розуміють не лише як виправлення помилок, а й як творчий пошук оптимальних шляхів розв'язання поставлених завдань та підготовку до подальшої діяльності. Оскільки контроль та коригування щільно пов'язані між собою, їх нерідко розглядають разом, поєднують чи включають одну функцію до складу іншої.

Так, найчастіше виокремлюють стимуляційну та коригувальну функції контролю, але увагу зазвичай акцентують на першій, про що свідчить розроблена система зовнішніх умов контролю: атестації, колоквиуми, заліки. Коригувальна функція є не менш важливою, оскільки спрямована на зміни в досвіді учнів, поліпшення способів дій. Цю функцію ще називають навчальною. Визначають також контролювальну (зворотний зв'язок і врахування результатів), розвивальну та виховну функції контролю.

Відповідно до функцій можна виокремити і різноаспектні цілі контролю („врахувати результати”, „стимулювати”, „вдосконалити” тощо). Цілі, своєю чергою, визначають зміст контролю, його види. Найчастіше в навчальній діяльності застосовують два види контролю: за процесом та за результатом. Контроль за процесом передбачає увагу педагога до кожного кроку учня. Такий контроль, як правило, застосовується в алгоритмічній діяльності. Скажімо, в кібернетиці загальноновизнано, що чим частішим є контроль за процесом, тим ефективнішим є управління системою. Але спроби механічно перенести це положення на навчальний процес не мали успіху. Контроль за результатом передбачає свободу учня у здійсненні процесу діяльності, але вимагає від нього вчасно представити результат. Предметом контролю виступають характеристики результату (обсяг, ступінь правильності, міра трудомісткості). Такий контроль діє за Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

принципом чорної скриньки, тобто ми не знаємо, що відбувалося під час виконання завдань, не можемо визначити причин помилок. На думку Є. В. Заїки, оптимальним, зокрема для самостійної роботи учнів, є рефлексивний контроль, який втілює найкращі характеристики розглянутих вище видів [2]. Означений контроль спроможний подолати такий основний недолік контрольно-оцінної діяльності, як недостатній зв'язок з навчальним процесом, коли наявні види та форми зовнішнього контролю не дають можливості адекватно визначити кількість та якість засвоєного матеріалу. Отже, для управління навчальним процесом бажано спиратися не тільки на результати зовнішнього, а й внутрішнього контролю.

Для ефективної реалізації рефлексивного контролю необхідно враховувати такі загальні принципи оцінювання:

- важливість – оцінювання тільки найважливіших очікуваних результатів;
- об'єктивність – оцінка є об'єктивною тільки тоді, коли ґрунтується на конкретних критеріях;
- відкритість – учні від початку знають, що буде оцінюватись та за якими критеріями;
- простота – форми оцінювання мають бути простими й зручними у застосуванні.

У реалізації рефлексивного контролю ефективним є застосування рейтингової системи контролю навчальної успішності, що дозволяє враховувати різні види навчальної діяльності та диференціювати оцінювання відповідно до різних рівнів засвоєння.

Рефлексивний контроль спрямований на структуру діяльності самого учня, ґрунтується на його увазі до власних способів діяльності і за своєю сутністю є самоконтролем. Якщо готову відповідь можна запитати у товариша або переписати результати, то схарактеризувати способи

діяльності, описати свій досвід при досягненні результатів, якщо не виконував роботи, неможливо. Рефлексивний контроль здійснюється у формі діалогу, обміну думками між учнем та педагогом. З психологічної точки зору такий контроль сприяє розвитку особистості, оскільки в процесі самоспостереження розвивається самосвідомість. Усе сказане доводить важливість проектування взаємодії між педагогами та учнями в процесі контролю, яка здійснюється в перебігу комунікації, що може відбуватися як в усній, так і в письмовій формі. Деякі викладачі роблять письмовий коментар прямо у роботах чи зошитах учнів. Такі особисті звернення мають високу ефективність, бо учні відчувають, що викладачі до них небайдужі.

Формулюючи вимоги до контролю, треба пам'ятати, що він створює стресову ситуацію, тож головна вимога – зробити контроль творчим, доцільним. Загальними вимогами до контролю є системність, систематичність, професійна спрямованість, дотримання вимог щодо валідності та надійності. Зазначимо, що саме рефлексивний контроль не справляє психотравмального впливу на учнів, стимулює й активізує пізнавальну діяльність, долає відокремлення контролю від управління навчанням, дає можливість спиратися на результати контрольної діяльності під час організації навчального процесу. Узагальнюючи результати багатьох досліджень та практичного досвіду, можна сформулювати такі важливі чинники рефлексивного контролю навчання, які викладачам слід враховувати:

1. Спільне розроблення викладачами та учнями системи контролю (відбір критеріїв оцінювання, моделювання кінцевого результату, встановлення терміну виконання тощо).
2. Систематичне консультування учнів.
3. Залучення учнів до перевірки робіт.
4. Обговорення й аналіз результатів навчання в навчальній групі.

Традиційно розглядають контроль за діяльністю учнів. Розглядаючи Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

контроль з позицій теорії управління, треба зазначити, що він має бути спрямований і на діяльність учнів, і на діяльність педагогів, і на процес їхньої взаємодії. Отже, існує проблема самоконтролю педагогів у процесі проектування навчання, зокрема це стосується ефективності планування, застосованих засобів організації, шляхів перевірки. Самоконтроль педагога передбачає проведення певних досліджень щодо результатів навчання: анкетування учнів, порівняльний аналіз результативності.

Викладачу важливо враховувати, що поняття результативності навчальної діяльності у сучасній педагогічній науці суттєво поширилось: під нею розуміють не лише ступінь досягання цілей, а й цінність отриманого результату, його позитивність у порівнянні з попередніми результатами або з результатами аналогічної діяльності, досягнутими іншим способом. В останні роки не тільки уточнюються критерії вимірювання навчальної успішності як когнітивного аспекту результативності навчання (знання, уміння, навички), але й усе більше використовуються різноманітні критерії, що визначають афективні аспекти результативності (ставлення до навчання, задоволеність, мотивація).

До показників результативності навчання також відносять сформованість певних рис особистості. Серед них провідне місце займає активність, оскільки вона забезпечує досягання однієї з головних цілей навчання, що полягає у переводі тих, хто навчається, з об'єктів до суб'єктів управління іншими людьми та собою. Активність втілюється в ініціативному, самостійному, творчому ставленні до зовнішньої дійсності, інших людей та до самого себе. При такому підході професійна спрямованість, навчальна мотивація, пізнавальні інтереси складають внутрішню сторону активності, а певні характеристики діяльності (швидкість, напруженість, тривалість, обсяг дій, що здійснюються) – процесуальну, зовнішню сторону активності.

Особливими формами прояву активності як суб'єктної характеристики можна вважати також самостійність та творчість. Якщо Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

самостійність характеризує активність людини з точки зору його відносної незалежності від зовнішнього оточення, то творчість характеризує активність людини з точки зору її можливостей до перетворення оточення чи себе самого з метою ефективної взаємодії із зовнішнім світом. Вищим модусом активності та самостійності людини вважається її саморегуляція, самоуправління, при якому активність суб'єкта, його актуальні і потенційні можливості реалізуються не лише в організації та перетворенні середовища, але в організації й управлінні власними діями та поведінкою.

Самоконтроль учнів як важлива складова контролю, передбачає саморегуляцію в процесі навчання, рефлексію щодо своєї діяльності, самооцінку способів виконання та отриманих результатів. Тому в процесі проектування навчання потребують вирішення питання залучення учнів до всіх етапів управління навчанням, делегування їм повноважень, що традиційно були прерогативою лише викладачів. Зокрема це стосується контролю.

Так, самоперевірка передбачає наявність чітких критеріїв, надання певного еталона отриманого продукту, зіставлення результатів самостійної роботи в групі. Для здійснення самоперевірки та самооцінювання потрібні як інструкції та пояснення з боку викладача, так і наявність образу результату в учнів. Процес підготовки учнів до самоконтролю є поступовим і потребує дотримання принципів „від простого до складного”, „від часткового до цілого”.

Питання щодо делегування учням своїх повноважень у сфері контролю може викликати цілу низку питань у викладачів, наприклад, „чи здатні учні оцінити себе об'єктивно?”, „наскільки слід враховувати оцінку учнів у загальному рейтингу їхньої навчальної успішності при вивченні курсу?”, „чи не будуть учні зловживати довірою?”. Результати порівняння самооцінок учнів з оцінками тих самих робіт викладачами свідчать, що учнів, схильних до заниження оцінок, значно більше, ніж тих, хто завищує оцінки. Важливо також наголосити, що здатність учнів до самоконтролю

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

залежить від року навчання (на старших курсах ефективність самоконтролю вища), від певних індивідуально-психологічних особливостей учнів та соціально-психологічних властивостей навчальних груп. Дані анкетних опитувань показують, що при залученні учнів до контролю й оцінювання та при врахуванні їхніх самооцінок викладачем у загальному рейтингу збільшуються такі показники результативності самостійної роботи, як ставлення учнів до самостійної навчальної діяльності та їхнє задоволення від цієї діяльності.

Контроль, як відомо, має дві складові: зовнішню та внутрішню. Зовнішня пов'язана з педагогічним управлінням з боку педагога, а внутрішня є виявом самоуправління учнів. Питання співвідношення цих складових залежить від конкретної педагогічної ситуації. Але можна стверджувати, що самоуправління взагалі та самоконтроль зокрема забезпечують реалізацію цілей щодо підготовки ініціативних, активних, відповідальних і творчих фахівців.

Висновки. Отже, у контексті особистісного розвитку учнів особливого значення набуває рефлексивний контроль, що спрямований на структуру діяльності самого учня, ґрунтується на його увазі до власних способів діяльності і за своєю сутністю є самоконтролем. Такий контроль забезпечується залученням учнів до всіх етапів управління навчанням, делегуванням їм повноважень, систематичним консультуванням та аналізом результатів навчання в навчальній групі. При залученні учнів до контролю й оцінювання та при врахуванні їхніх самооцінок педагогом у загальному рейтингу результативність навчання підвищується.

У подальших дослідженнях планується вивчення форм, методів, критеріїв та показників особистісно-розвивального контролю навчання учнів.

Література

1. Артюшина М. В. Психологічні та педагогічні основи підготовки

- студентів економічних спеціальностей до інноваційної діяльності: монографія / М. В. Артюшина. – К. : КНЕУ, 2009. – 271, [1] с.
2. Заика Е. В. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в вузе / Е. В. Заика // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – №6. – С. 21–32.
 3. Манько В. М. Теоретико-методологічні аспекти оцінювання якості підготовки кваліфікованих робітників / В. М. Манько // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти. Професійна педагогіка. – К. : Вид-во ІПТО України, 2013. – Вип. 5. – С. 25–32.
 4. Матвієнко Ю.О. Самоконтроль як складова розвитку особистості студента / Ю. О. Матвієнко // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка: Зб. наук. праць. – Київ: ІВЦ «Політехніка», 2007. - № 3. Ч. 2. – с.157-160.
 5. Левитес Д. Г. Автодидактика. Теория и практика конструирования собственных технологий обучения / Д. Г. Левитес. – М. : Издательство московского психолого-социального института ; Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – 320 с.
 6. Психологія діяльності та навчальний менеджмент : навч. посіб. / [Г. М. Романова, В. Артюшина, Л. М. Журавська, Л. А. Колесніченко та ін.] ; за заг. ред. М. В. Артюшиної. – К. : КНЕУ, 2008. – 336 с.
 7. Сериков В. В. Личностный подход в обучении : от концепции к технологии / В. В. Сериков // Проблемы обновления содержания общего образования. – Ростов-на-Дону, 1992. – 153 с.